

Jerebica //Tomaž Jančar

Podobo naših polj krasijo kite jerebic, ki jih posebej jeseni lahko mnogotere videvamo na strniščih požetih žitnih njiv. Lovskemu tovarišu zaigra srce ob pogledu na tolikšno obilje divjadi. Jerebica je mila ptica, lepo grajena in je toplih barv. Zato jo mnogi lovci radi love. Jerebica ni samo naša daleč najbolj številna kura. Po množtvu je celo na desetem mestu najbolj mnogobrojnih ptičjih vrst naše dežele. Lovci lahko vsako leto polove nad dva milijona komadov, ne da bi se to na jerebičjem rodu sploh kaj poznalo. Mnogim našim posestnikom zato lovski gostje pomenijo nadvse pomemben vir zaslužka.

Nekaj ne bo držalo, kajne da ne?

Kljub temu da se zgodba bere kar se da neverjetno, je vendarle resnična. Le da ni iz Slovenije in tudi iz našega časa ne. S svojimi brezkončnimi gričevnatimi polji, posutimi dovolj na drobno z mejicami in žitnimi njivami, je bila Velika Britanija pred stoletjem eden izmed zemeljskih rajev za jerebico. Podobno je bilo povsod v Evropi, kjer so prevladovala odprta polja z dovolj velikim deležem žitnih njiv.

Tradicionalno evropsko kmetovanje je jerebici ponujalo prav vse, kar je potrebovala za življenje. Najprej gnezditveni habitat. Jerebica gnezdi v odprti krajini. Potrebuje ravno prav gosto in visoko rastje, da ji na eni strani zagotavlja kritje pred plenilci, po drugi strani pa dovolj redko, da ji omogoča dober pregled in lahko gibanje. Njive z ozimnimi žiti so se temu idealu najbolj približale. Nekoč je na poljih mrgolelo vseh mogočih žuželk, posebej kobilic. Tu smo pri naslednjem pomembnem dejavniku jerebičjega habitata, obilni in kakovostni hrani za kebkčke. Ti se v prvih treh tednih življenja skoraj izključno prehranjujejo z nevretenčarji, predvsem z žuželkami. Za preživetje jerebic prek zime je pomembno dobro kritje pred plenilci in ustrezen vir hrane. Jerebice se pozimi hranijo z rastlinsko hrano, predvsem s semenii. Obojega je bilo некоč dovolj na strniščih, njivah v prahi, v različnih mejicah in ozarah. Njive so bile некоč majhne, robov pa zato veliko. Piko na i so k idealnim razmeram za jerebico prispevali skrbni gospodarji lovišč, ki so na kratko držali zverjad in ptice roparice, da niso pretirano plenile jerebičjega roda.

Poročila o upadanju številčnosti jerebic so se začela kopičiti sredi dvajsetega stoletja, hkrati z začetki intenziviranja kmetijstva. Danes o jerebici in o vzrokih za njeno upadanje vemo več kot o katerikoli drugi ptičji vrsti kmetijske krajine. Ker je bila jerebica zelo pomembna vrsta male divjadi – pred stoletjem so v Evropi postrelili po 24 milijonov jerebic letno – je bil

motiv za raziskovanje velik. Najboljše in najboljše raziskave so opravili različni inštituti za raziskovanje ekologije divjadi. Najpomembnejši med njimi je zagotovo Game Conservancy Trust (GCT – ustanova za ohranjanje divjadi) iz Velike Britanije.

Za jerebico je še posebej usodno dejstvo, da jo je prizadela menda prav vsaka sprememba v kmetijski tehnologiji. Tako na populacijo deluje cela vrsta neugodnih dejavnikov hkrati.

Kmalu se je izkazalo, da jerebico prizadene uporaba herbicidov. Mehanizem je dokaj zapleten. Herbicide kmetovalci uporabljajo za zatiranje širokolistnih plevelov, ki žitu konkurira za prostor in hranila. Z drastičnim upadom plevelov se je zelo zmanjšalo število nevretenčarjev na poljih, saj so bili ti odvisni od plevelov. Zato pa se je bistveno povečal delež listnih uši. Oboje je usodno vplivalo na preživetje kebkčkov. Na eni strani zaradi pomanjkanja hrane zavoljo upada števila različnih nevretenčarjev, po drugi strani pa jih je prizadelo prekomerno hranjenje z listnimi ušmi, ki so za kebkčke nekakovosten vir hrane. Preživetje kebkčkov v prvih tednih življenja je marsikje padlo s 40% na vsega 20%. Raziskovalci GCT so ugotovili, da je za zagotavljanje stabilnosti populacije potrebna stopnja preživetja kebkčkov vsaj 35%. Združbo nevretenčarjev je dodatno prizadela uvedba neselektivnih insekticidov.

Naslednji hud udarec je jerebica doživela zaradi izginjanja primerne mikrohabitata za gnezditve. Zasluge za to imajo spremembe več kmetijskih praks. Zaradi povečanja gnojenja sta se povečali povprečna gostota in višina rastja. Jerebica začne gnezditi v začetku maja. Ozimna žita, ki so nekdanj bila pomemben delež gnezditvenega habitata, so zaradi povečanega gnojenja zdaj maja že previsoka in preveč bujna. Tudi travniki so v maju večinoma prebujni. Če pa jerebica vendarle gnezdi na travniku, je zaradi pogubljen zaradi zgodnejše košnje. Naslednji dejavnik so

vse večje njive, kar je posledica interesa po maksimiranju pridelka. Posledično izginjajo mejice in ozare, ki so še zadnje pribežališče gnezdečim jerebicam. Zaradi naštetih dejavnikov je vse manj tudi hrane in kritja za jerebice pozimi.

Jerebici je številčni razmah omogočil človek. V stoletjih kmetovanja je razvil načine gospodarjenja, ki so jerebici ustrezali. Novi časi so prinesli drugačno kmetovanje. Takšnega gospodarjenja, ki je jerebici zelo ustrezalo, na poljih v Evropi ne bo nikoli več. Zato je žalostna zgodba o velikanskem zmanjšanju številčnosti prej kot ne nepovratna. Upadanje številčnosti je neverjetno obsežno in vztrajno. Od osupljivih 100 milijonov osebkov, kolikor je znašala pozno poletna številčnost jerebic v Evropi pred prvo svetovno vojno, je do konca osemdesetih let populacija upadla za 80 do 90%. V naslednjem desetletju, do preloma tisočletja, se je upad nadaljeval za nadaljnjih 40%. In nič ne kaže, da bi se žalostni trend začel spreminjati. Tu so že prvi znaki krčenja območja razširjenosti. V osemdesetih letih je jerebica izumrla na Norveškem. V Švici, kjer je bila še v šestdesetih letih spomladanska populacija ocenjena na več kot 10.000 osebkov, je jerebica izumrla do konca tisočletja. Zelo blizu izumrtja je jerebica na Irskem, kjer beležijo kvečjemu še 20 gnezdečih parov. V Britaniji se je areal jerebice od začetka sedemdesetih let zmanjšal za četrtno. Vrsta se je umaknila iz večine hribovitih predelov Evrope, kjer je nekdanj gnezдила do nadmorske višine 1300 m, zdaj pa jo le še redko najdemo nad 500 m.

Usoda jerebice v Evropi je v rokah človeka. Če bomo tako hoteli, jo bomo ohranili. Kmetovanje bo treba prilagoditi potrebam te ptice. Ni treba, da povsod, zagotovo pa na velikih površinah. Z gospodarskega vidika to pravzaprav pomeni na velikanskih površinah.

Povsod drugod bo jerebica izumrla. ●

1: Za samca jerebice (*Perdix perdix*) je značilna rjava nadočesna progga, ki je pri samici zelo svetla. foto: Tone Trebar

2: Jerebica je z barvo preje zelo dobro prilagojena za življenje na odprtem polju. foto: Tone Trebar

3: Strukturirana tradicionalna krajina z žitnimi njivami je optimalni življenjski prostor jerebice. Bližine gozda se izogiba. foto: Tomaž Mihelič